

Overzichtskaart van Azië uit de Atlas maior van Blaeu.

Cartografie Bibliofiele uitgave 17de eeuwse Atlas maior van Blaeu

ILLUSTRATES UIT BESPROKEN BOEK

De mooiste kaarten van de wereld

De Atlas maior van Blaeu, summum van 17de eeuwse cartografie, is sinds kort in een betaalbare bibliofiele editie verkrijgbaar. 'De grootste en schoonste atlas die ooit verschenen is.'
Door Ben van Raaij

Wat biedt meer genot dan de rijken en machtsgebieden van koningen, vorsten en hertogen met eigen ogen te aanschouwen: de ligging en de afstanden van steden en dorpen te kennen; de rivieren, havens, inhammen, kappen van de aarde te hebben bekeken; en daarbij nog de aard en de gewoonten der atzondere landen en volken, "en alles wat ieder land voortbrengt dan wel weigert voort te brengen" (Vergilius, *Georgica*) uit de kaarten en de bijgevoegde beschrijvingen te leren kennen.

Aldus de 17de eeuwse Nederlandse uitgever Joan Blaeu van zijn *Atlas maior sine cosmographia Blaviana* uit 1663-1665. De Atlas maior omvat elf banden met 596 kaarten van Europa, Afrika, Azië, Amerika en het Arctisch gebied en, afhankelijk van de editie, drie- tot veertien pagina's geografische beschrijvingen. Het geldt als het summum van de 17de eeuwse cartografie, en is wel getypeerd als de grootste en schoonste atlas, die ooit is verschenen.

De Duitse uitgever Taschen heeft van de Latijnse editie van de Atlas maior uit 1665 nu een bibliofiele

editie in één band gemaakt, met teksten in het Nederlands, Engels en Frans. Ingeleid en becommentarieerd door Blaeu-kenners dr. Peter van der Krogt, historisch cartograaf aan de Universiteit Utrecht.

Een *fascimile* is het niet, zegt Van der Krogt, want dan was de atlas integraal op origineel formaat nagemaakt. 'Dit is een keuze uit de mooiste kaarten, op driekwart van het originele formaat of kleiner.' Maar de speelse lay-out, met sterk vergrote detailbeelden op uitklappagina's, is ongekend.

Het gebruikte exemplaar, uit de Oostenrijkse Nationale Bibliotheek in Wenen, is bijzonder omdat het fraai is ingekleurd en met goud 'gehoogd'. 'Normaal werden kaarten beperkt ingekleurd. Zo werden zeeën alleen aan de kust blauw gemaakt. In dit exemplaar zijn alle zeeën helemaal blauw.'

Ontdekkingsreizen

De Atlas maior laat zien hoezeer het geografische wereldbeeld van de 17de eeuw door de ontdekkingsreizen al was uitgedijd. In de 15de eeuw was men nog aangewezen op Ptolemaeus' 2de eeuwse *Geographia*. Maar gaandeweg kwamen er nieuwe, losse kaarten in omloop, en in 1570 publiceerde Abraham Ortelius in Antwerpen de eerste echte atlas, het *Theatrum Orbis Terrarum*, met 53 kaarten en beschrijvingen. Een internationaal succes, ook in 'pocketedities'.

Als na de val van Antwerpen de kaartmakers naar Amsterdam verhuizen, het nieuwe centrum van de wereldhandel, worden atlaslussen een lucratieve groeimarkt. Vanaf circa 1630 proberen met name de rivaliserende uitgeverij Johannes Janssonius en Joan Blaeu elkaar met steeds fraaiere en vooral dikkere atlaslussen af te troeven.

Frontisples 'Geographia Blaviana'. Op de leeuwenwagen Cybele, de Phrygische Moeder Aarde, begeleid door de vier continenten.

Blaeus Atlas maior was het antwoord op Janssonius' *Novus Atlas absolutissimus* uit 1658. Net als die *Novus Atlas* had het zowel een geografische als kosmografische atlas moeten worden, maar aan die hemelAtlas is Blaeu nooit toegekomen. In zijn landkaarten is de Atlas maior echter onovertroffen.

Blaeu nocht Janssonius heeft ooit zelf land opgemeten of een kaart getekend. Ze kochten kaartmann-

Atlasmakers kopieerden naar hartelust, ook van elkaar

scrijpen van reizigers en lieten die graveren, recycleerden kaarten uit oudere atlaslussen en kopieerden naar hartelust, ook van elkaar - copyright was nog onbekend.

Blaeus drukkerij, aan de Bloemgracht en later in de Gravenstraat, was de grootste ter wereld, met negen persen voor tekstpagina's en zes voor de koperplaten waarop de kaarten werden gegraveerd of geëst. Die kaarten werden vaak door thuiswerkers ingekleurd.

Al met al een uitgeefproject van formaat, zegt Van der Krogt. De vier edities van de Atlas maior (in het Latijn, Nederlands, Frans en Spaans) werden in vijftien jaar tijd gedrukt in oplagen van tweehonderd tot 650 exemplaren. In totaal, schat Van der Krogt, liet Blaeu zo 950 duizend landkaarten en 4,4 miljoen tekstpagina's drukken.

De Atlas maior was het duurste boek van de 17de eeuw. De Latijnse uitgave kostte ongeveer 350 gulden, ingekleurd honderd gulden meer, in hedendaagse prijzen zo'n twintigduizend euro. De dure atlaslussen waren dan ook niet bedoeld voor praktisch gebruik.

Ze werden gemaakt voor rijke ontwikkelde burgers die wilden pronken met hun bezit. Ze wilden lieft zoveel mogelijk kaarten, en liever decoratieve kaarten dan accurate. 'Kwantiteit ging boven kwaliteit', aldus Van der Krogt.

Je kon de atlas ook ongebonden kopen, zodat er naar believen nieuwe kaarten konden worden ingevoegd. Dat leidde tot 'verzamelatlassen' van vaak vele tientallen delen. De beroemdste is de *Atlas Blaeu-Van der Hem*, ook in Wenen, waarvan Van der Krogt een complete teksteditie verzorgt.

Op de prachtig getekende kaarten van de Atlas maior kun je eindelijk de indruk van de cartografie van

de tijd, van de schaalstokken in mijlen, roeden of uren gaans, die in oceanen ingetekende scheepjes en enge zeemonsters.

Bedrijfsgeheim

Een geografisch evenwichtige wereldatlas is de Atlas maior niet. De spreiding van de kaarten is ongelijkmatic, en afhankelijk van waar Blaeu de hand op kon leggen. Zo bevat de atlas 113 kaarten van de Britse eilanden, veel meer dan van het destijds veel belangrijker Duitse Rijk. En van Azië en Afrika waren er nog weinig kaarten, zegt Van der Krogt. 'De Verenigde Oostindische Compagnie beschikte al wel over zeer goede kaarten, maar die waren bedrijfsgeheim.'

Veel nieuwe ontdekkingen zijn terug te vinden, zoals het deel in kaart gebrachte Australië. Ook is te zien waar de kennis nog tekort schoot: kustlijnen zijn vertekend, het Sinaï-schiereiland is onbekend en onder IJsland ligt een niet-bestaand eiland. De wisselende herkomst en ouderdom van kaarten leidt tot gekke verschillen. Zo is Korea soms een schiereiland, dan weer een eiland. 'Zulke inconsistenties vond men destijds geen probleem', aldus Van der Krogt.

Van de Atlas maior zijn heel wat exemplaren bewaard gebleven. Ze komen ook soms in de handel, zegt Bob Steenbergen van antiquariaat Gollum in Nijmegen. 'Maar de prijzen zijn hoog. Onlangs wilde Sotheby's in Londen er één voor 170 duizend euro.' In dat licht is de Taschen-uitgave te prijzen: ook de gewone liehebber kan zich nu aan de kaarten van Blaeu vergapen.

Joan Blaeu, Atlas maior van 1665. Inleiding en teksten van Peter van der Krogt. Taschen, Keulen. Importeur: Libros, Kerckdriel, 626 pag. € 150,-. ISBN 38228 4680 5